

Prokopenko V. Y. Financial and credit instruments the real estate market: definitiyni aspects.

In the article the concepts and categories of the formation of financial collateral market. On the basis of summarizing the current theoretical approaches to the definition of a financial instrument and credit instruments offered the author's definition of financial and credit instruments. To reveal the characteristics of real estate as a financial asset. It is shown that such features as real estate financial asset can be divided into favorable and unfavorable to potential investors. Definitely, what financial and credit instruments can overcome these negative traits because of its transformational role in the market. Transformation occurs in several areas: transforming a single, physically indivisible property, decreasing the threshold of entry to the market; transform the risks associated with real estate; transformation is done by speeding up the timing of the movement of financial resources. Grounded classification of financial and credit instruments to the fullest of their potential involvement in the process of real estate development on the following criteria: sector financial system. This will allow the tools to achieve consistent regulation of the real estate market in the logical structure of regulation of relations in the property market and install: patterns of mutual relationships and financial and credit market instruments and property, their character and direction of action; quantitative and qualitative impact in order to determine the phase cycles of the property market and a rapid response to changes in trends and trends in the real estate market as a whole and separately for each market segment

Key words: *financial and credit instruments on the real estate market.*

Стаття надійшла 10 червня 2013 р.

УДК 303.01:005:330.131.7

І. О. Ревак

СИСТЕМНО-СТРУКТУРНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Проаналізовано наукові підходи до тлумачення сутності поняття «система», представлено структурно-функціональну характеристику алгоритму побудови системи, окреслено головні завдання та функції системи економічної безпеки. Розкрито сутність системи економічної безпеки держави за системно-структурним підходом та охарактеризовано її головні елементи. Наголошено на проблемі ефективності функціонування механізму гарантування економічної безпеки. Обґрунтовані ключові кроки щодо дотримання цілісності системи економічної безпеки та забезпечення ефективного її функціонування.

Ключові слова: *система, система економічної безпеки, об'єкти безпеки, суб'єкти безпеки, механізм гарантування економічної безпеки.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах переходу вітчизняної економіки до ринкового типу господарювання центральне місце посідає проблема гарантування економічної безпеки. Водночас розвиток будь-якої національної економіки можливий за умови функціонування дієвої системи економічної безпеки держави.

Формування суспільства, заснованого на знаннях, модернізація науки, освіти та виробництва, перехід національної економіки на інноваційний шлях розвитку є головними викликами сьогодення. Наявність нереалізованого інтелектуального потенціалу є значущим чинником, який і надалі визначає інерційні умови функціонування вітчизняної економіки та гальмує запровадження ефективних способів господарювання.

Метою статті є обґрунтування сутності та внутрішньої будови (структури) системи економічної безпеки. Відповідно до мети визначимо такі завдання: з'ясувати структурно-функціональну характеристику алгоритму побудови системи; обґрунтувати сутність та структуру системи економічної безпеки; розкрити дію механізму гарантування економічної безпеки; охарактеризувати послідовні кроки з питань дотримання цілісної системи економічної безпеки та забезпечення ефективного її функціонування.

Стан дослідження. Наукові роботи у системології, загальної теорії систем дозволяють виокремити наукові підходи до тлумачення сутності поняття «система». Умовно в системології можна виокремити два основні підходи.

Згідно з першим підходом системологія розглядається як розширення та узагальнення теорії управління, про що свідчать праці М. Месаровича, Лєтова А.М., К. Боулдінга та ін. Інший підхід отримав назву кібернетичного або структуралістського, в межах якого особлива увага приділяється структурним характеристикам системи, а не характеристикам описуваних нею функцій, таких як лінійність чи стаціонарність. Прихильниками такого підходу були П. фон Берталанфі, У. Росс Ешбі, Н. Вінера, Дж. Клір та ін. [8, с. 5].

Системний аналіз, що виник у надрах природничих і суспільних наук, сьогодні успішно імплементується в галузі технічних і гуманітарних наук, використовується держслужбовцями, керівниками різних управлінських ланок та рівнів. Один із засновників загальної теорії систем П. фон Берталанфі визначав систему як комплекс елементів, що взаємодіють [3, с. 42]. Чимало науковців ще за часів радянської доби трактували систему як певний об'єкт, або множину об'єктів. Прихильниками такого підходу були В.М. Садовський, І. В. Блауберг, Е. Г. Юдін, В. В. Тітов, І. І. Коваленко та ін.

На думку В. М. Садовського, система – це впорядкована певним чином множина елементів, які взаємопов'язані та утворюють цілісну єдність. Систему характеризують такі три концепти: упорядкованість, взаємозв'язок і цілісність [16, с. 173]. Дещо подібне визначення системи подають А. Холл та Р. Фейджін: система – це множина об'єктів разом із взаємовідносинами між ними та їхніми атрибутами (властивостями). Основними системними принципами є: цілісність, структурність, ієрархічність, множинність опису, взаємозалежність системи і середовища [17, с. 261]. Система – це об'єкт, який характеризується складом елементів, структурою їх зв'язків, параметрами і має хоча б один вхід і один вихід, які забезпечують зв'язок із зовнішнім середовищем, що характеризується законами поведінки і змінює поведінку при надходженні керуючих впливів [9, с. 11–12].

Про систему як комплекс взаємопов'язаних елементів та як складну динамічну систему із зворотними зв'язками та наявністю нелінійних ефектів наголошує в дисертаційній роботі С. В. Онишко. На її думку, «система як об'єкт пізнання у найбільш загальному тлумаченні теорії систем характеризується такими атрибутивними ознаками, як ієрархія складових системи та ієрархія взаємозв'язків системи. Множина елементів системи та структура системи є ключовими логіко-методологічними категоріями системного підходу в аналізі» [12, с. 64].

За дослідження системи, як зазначає О. І. Іляш, насамперед виокремлюють структуру системи та механізм її функціонування. Структуру ж системи представляють суб'єкти та об'єкти, що є її елементами, а механізм функціонування – відповідний набір правил (процедур, функцій), що регламентують дії елементів системи в процесі її функціонування [7, с. 28].

Здійснений аналіз свідчить про те, що сьогодні майже усі галузі науки перебувають на етапі переосмислення одержаних результатів та упорядкування, або організації їх у систему. При цьому в багатьох випадках поняття «система» використовується на інтуїтивному рівні та слугує своєрідним вираженням таких загальних понять, як множина, цілісність, складене із частин, порядок, що об'єднує безліч елементів, тощо.

У нашому розумінні система у вузькому (або короткому) значенні – це порядок, зумовлений планомірним, правильним розташуванням складових у певному зв'язку та чіткій послідовності дій [1, с. 189], а в розгорнутому – це функціональна система, що створена для досягнення заданого корисного результату (цільової функції) в процесі свого функціонування; це динамічна, самоорганізуюча і саморегулююча конструкція, всі компоненти якої взаємодіють і сприяють досягненню корисних для неї результатів [4, с. 1096].

Виклад основних положень. Створення та ефективне функціонування системи економічної безпеки держави є необхідною умовою гарантування економічної безпеки в цілому. Природу, структуру та властивості системи економічної безпеки розглядатимемо з позиції системно-структурного підходу. Об'єктивна закономірність процесу її створення та функціонування охоплює кілька послідовних кроків. По-перше, необхідно дослідити природу системи, з'ясувати її внутрішню сутність та тип (наприклад, замкнута або відкрита; абстрактна чи конкретна; статична або динамічна; централізована або децентралізована; сумативна чи активна). По-друге, визначити мету та основні завдання, розкрити функції, охарактеризувати порядок її функціонування та розвиток. По-третє, з'ясувати структурні компоненти системи, встановити відносини та взаємозв'язки між ними, визначити ієрархію рівнів тощо. По-четверте, охарактеризувати головні якості та властивості системи, зосередити увагу на таких її можливих формах прояву, як цілісність, сумісність, адаптація, еволюція, здатність до самоорганізації чи вдосконалення та ін. Схематично алгоритм побудови будь-якої системи відображено на рис. 1.

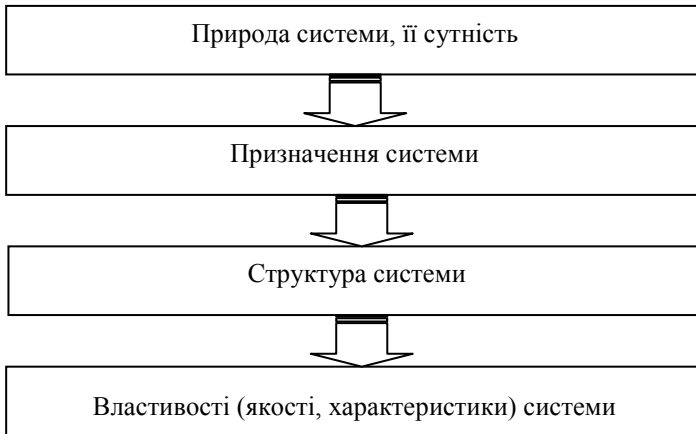

Рис. 1. Структурно-функціональна характеристика алгоритму побудови системи

Відповідно до запропонованої логічно-послідовної схеми побудови системи безпеки авторську систему економічної безпеки можна відобразити так:

1. Система економічної безпеки є штучною, відкритою та динамічною, в якій відбувається постійний динамічний рух, відчувається вплив зовнішньої енергії у вигляді деструктивних імпульсів на кшталт загроз та небезпек. Окрім цього, система економічної безпеки є активною, оскільки усі її елементи постійно взаємодіють та сприяють появі нових інтегральних якостей. Зауважимо, що усі штучні системи є відкритими, тобто в них діють суб'єктивні закони, принципи та правила.

2. Система економічної безпеки створюється з метою ефективної протидії негативним проявам і гарантування економічної безпеки в межах усієї національної економіки. Основними завданнями, які здатна виконувати система економічної безпеки є:

- моніторинг зовнішнього і внутрішнього середовища;
- застосування ефективного інструментарію з метою запобігання, нейтралізації, або ліквідації загроз;
- досягнення вищого рівня економічної безпеки на відміну від вибіркових чи спонтанних заходів, які можуть застосовувати суб'єкти безпеки.

Системі економічної безпеки властивий розвиток, унаслідок чого вона може набувати якісних змін і генерувати модерні властивості, що впливатимуть на її стійкість та ефективність.

3. Структурно система економічної безпеки представлена сукупністю взаємопов'язаних елементів, таких як об'єкт безпеки, суб'єкт безпеки, механізм гарантування безпеки. Ці компоненти разом з цілями та принципами утворюють органічну єдність. Водночас усі елементи системи економічної безпеки пов'язані між собою прямими та зворотними зв'язками, при цьому домінують прямі відносини. Сама ж структура системи економічної безпеки характеризується горизонтальними та вертикальними зв'язками, при цьому перші характерні для однотипних елементів системи, другі – для різних рівнів системи. Що ж до рівнів ієрархії, то в системі економічної безпеки, як і в будь-якій іншій системі, можемо виокремити її підсистеми, які будемо розглядати нижче.

4. Система економічної безпеки є цілісною, сумісною системою з іншими системами, наприклад, системою національної безпеки. Водночас система економічної безпеки мінлива в часі, бо з плином часу може набувати нових рис та ознак, змінювати пріоритети, цілі та завдання, виконувати функції, що будуть актуальними в конкретний проміжок часу.

Ґрунтовний аналіз об'єктивної закономірності створення та функціонування системи економічної безпеки дозволив зробити висновок, що систему економічної безпеки розглядатимемо з двох позицій:

1) як підсистему, що функціонує в межах системи національної безпеки та разом з іншими видами безпеки утворює певний порядок;

2) як сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів, які завдяки узгодженим діям здатні протидіяти загрозам і гарантувати безпечний розвиток національної економіки.

Згідно з першим підходом, система економічної безпеки є своєрідною підсистемою, тобто невід'ємним елементом складніших систем, зокрема національної безпеки. Своєю чергою, система національної безпеки є множиною елементів, або підсистем, що перебувають у відносинах або зв'язках один із одним і утворюють деяку цілісність.

Аналізуючи складові елементи національної безпеки, практично усі дослідники вирізняють такі її підсистеми: політичну, економічну, воєнну, екологічну, гуманітарну, демографічну, інформаційну [5, с. 12]; економічну, політичну, соціальну, воєнну, екологічну, епідемічну, технологічну, інформаційну [11, с. 55–56]; економічну, демографічну, екологічну, продовольчу, військову, ресурсну, прісноводну, енергетичну, цінову, фінансово-грошову, політичну, соціальну, кримінальну, медичну, інформаційну, науково-інтелектуальну [13]. Деякі вчені акцентують на одній з найважливіших, на нашу думку, складовій – інтелектуальній [2, с. 156; 6; 14, с. 11; 10].

Вважаємо, система національної безпеки охоплює такі підсистеми: економічну, військову, гуманітарну, інформаційну, політичну, інституційну та екологічну безпеку. Що ж до підсистем нижчого рівня, то поряд з економічною безпекою нерозривну цілісність економічної безпеки формують зовнішньоекономічна, макроекономічна, виробнича, енергетична, соціальна, демографічна, продовольча, фінансова, інвестиційна, інноваційна та інтелектуальна безпека.

Відповідно до другого підходу, система економічної безпеки – це сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів, які завдяки узгодженим діям здатні протидіяти загрозам і гарантувати безпечний розвиток національної економіки. На нашу думку, система економічної безпеки є:

– по-перше, системою відкритого типу, що взаємодіє з навколишнім середовищем і відчуває постійний приплив зовнішньої енергії та інформації (йдеться про постійні небезпеки та загрози);

– по-друге, активною, тобто здатною досягати обрані цілі, застосовуючи ефективні інструментарій. Взаємодія між її елементами сприяє появі нових інтегральних якостей, що не властиві окремим елементам системи;

– по-третє, динамічною системою, яка постійно змінюється, особливо під впливом інституційного середовища і в результаті таких змін переходить в якісно нову форму або сутність;

– по-четверте, системою самоорганізованою, в основі якої закладено дію закону синергії – загального закону розвитку будь-якої організованої системи, що виражає внутрішньо необхідні, сталі зв'язки між її елементами. Поєднання усіх елементів системи зумовлює утворення якісно нових джерел розвитку та виникнення так званого системного ефекту – емерджентності.

Система економічної безпеки повинна охоплювати такі важливі структурні елементи: об'єкт безпеки; суб'єкт безпеки та механізм гарантування економічної безпеки (див. рис. 2). Об'єктом безпеки виступає все те, на що спрямована дія загроз внутрішнього та/або зовнішнього характеру. Суб'єктами безпеки є окремі громадяни, домогосподарства, підприємства, організації, установи, громадські інституції, а також держава в особі уповноважених органів законодавчої, виконавчої та судової влади, які за допомогою дієвого механізму забезпечуватимуть надійний захист об'єкта(ів) безпеки від різного роду загроз. Під механізмом забезпечення економічної безпеки розуміємо сукупність чітко сформульованих дій суб'єктів безпеки, що спрямовані на виявлення, попередження та ліквідацію реальних та потенційних загроз за допомогою спеціального інструментарію (методів, важелів, функцій, засобів тощо). Методи, засоби та важелі – це своєрідні способи впливу на формування безпечного середовища та гарантування економічної безпеки в цілому. Функції – це конкретні дії суб'єкта безпеки, спрямовані на недопущення або ліквідацію загроз.

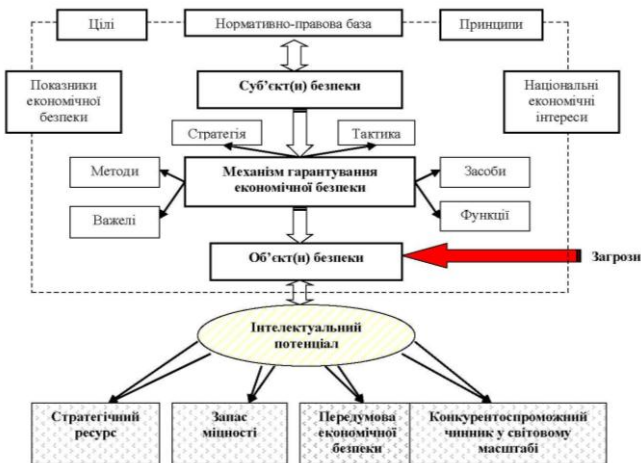

Рис. 2. Структура системи економічної безпеки

Невід'ємними атрибутами системи економічної безпеки є вихідні положення, або принципи узгодженості та взаємодії усіх елементів; окреслені цілі та завдання, що стоять перед системою, та нормативно-правова база, що слугує своєрідним підґрунтям для конкретних дій. Безумовно, повнота і дієвість системи економічної безпеки значною мірою залежить від наявності досконалої нормативно-правової бази, інтелектуальних, фінансових, матеріально-технічних ресурсів, розуміння кожним із суб'єктів безпеки важливості проблеми гарантування економічної безпеки. Особливістю і складністю водночас функціонування системи економічної безпеки є те, що її ефективність значною мірою залежить від людського фактора.

Концептуально метою процесу гарантування економічної безпеки є досягнення такого стану національної економіки, за якого б створювалися сприятливі умови для розвитку і окремої особистості, і зміцнення економічної могутності держави в цілому. Важливою передумовою ефективного функціонування системи економічної безпеки є визначення стратегічних пріоритетів і дотримання національних інтересів у всіх сферах національної економіки.

Метою створення системи економічної безпеки є формування цілісних орієнтирів дотримання національних інтересів у всіх сферах національної економіки та створення і реалізація умов щодо нагромадження та використання інтелектуального потенціалу з метою гарантування вищого ступеня економічної безпеки держави.

Основними завданнями системи економічної безпеки, на нашу думку, є: захист національних інтересів та законних (конституційних) прав усіх суб'єктів держави; збір, аналіз, оцінка даних та прогнозування розвитку подій у внутрішньому та зовнішньому середовищі; своєчасне виявлення, аналіз та оцінювання реальних загроз; ухвалення рішень і виконання заходів щодо протидії загрозам та повернення системи економічної безпеки до рівноважного стану; попередження кризових ситуацій, зокрема надзвичайних подій, пов'язаних із діяльністю внутрішніх і зовнішніх агресорів; систематичний моніторинг індикаторів економічної безпеки та результативності заходів із ліквідації загроз та їх наслідків; контроль над ефективністю функціонування системи економічної безпеки, удосконалення функціонування її елементів.

До основних домінант функціонування системи економічної безпеки входять принципи: законності, системності, комплексності, гласності, повноти, взаємодії, безперервності, економності, гнучкості, своєчасності.

Принцип *законності* передбачає дії усіх суб'єктів СЕБ відповідно до прийнятих нормативно-правових актів, положень, інструкцій

тощо. *Системність* СЕБ означає єдність та сумісність усіх складових СЕБ як багатофункціональної системи. Принцип *комплексності* завбачує максимально широке використання різноманітних інструментів з метою надійного та повного захисту об'єктів безпеки від різних загроз і небезпек.

Сутність принципу *гласності* полягає у необхідності безперешкодного руху інформаційних потоків у межах СЕБ. Принцип *повноти* полягає у виявленні та детальному вивченні всіх фактів, що містять ознаки або прояви небезпек чи загроз економічній безпеці. Принцип *взаємодії* означає, що всі учасники цієї системи повинні взаємодіяти один з одним, а зусилля всіх задіяних осіб, служб, підрозділів – бути скоординованими.

Принцип *безперервності* передбачає постійний моніторинг внутрішнього і зовнішнього середовища з метою виявлення можливих загроз або небезпек.

Принцип *гнучкості* створює можливість системного підходу до організації системи економічної безпеки в цілому.

Принцип *своєчасності* передбачає таку побудову системи економічної безпеки, яка б дозволила на ранніх стадіях виявляти різноманітні деструктивні чинники і вживати адекватні заходи щодо запобігання негативних наслідків та заподіяння шкоди об'єктові(ам) безпеки.

(Продовження у наступному номері вісника)

1. Алексеєнко Л. М. Економічний словник: банківська справа, фондовий ринок: (українсько-англійсько-російський тлумачний словник) / Л. М. Алексеєнко, В. М. Олексієнко, А. І. Юркевич. – К.: Економічна думка; Максимум, 2000. – 591 с.

2. Берлач А. І. Основи економічної безпеки України: навч. посібник / А. І. Берлач, Т. В. Філіпенко. – Донецьк: Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2007. – 234 с.

3. Берталанфи П. фон. Общая теория систем – обзор проблем и результатов / Берталанфи П. фон // Системные исследования: ежегодник. – 1969. – М.: Наука, 1969. – С. 42.

4. Большой экономический словарь: 26500 терминов / под ред. А. Н. Азрилияна. – 7-е изд., доп. – М.: Ин-т новой экономики, 2007. – 1472 с.

5. Данільян О. Г. Національна безпека України: сутність, структура та напрямки реалізації: навч. посібник / О. Г. Данільян, О. П. Дьобань, М. І. Панов. – Х.: Фоліо, 2002. – 285 с.

6. Дубровин И. Р. Интеллектуальная безопасность / И. Р. Дубровин, Е. Р. Дубровин // МОСТ. – 2004. – № 57, январь.

7. Ляш О. І. Трансформації системи соціальної безпеки України: регіональний вимір: монографія / О. І. Ляш. – Львів: ПАІС, 2012. – 592 с.
8. Клар Дж. Системология. Автоматизация решения системных задач: пер. с англ. / Дж. Клар. – М.: Радио и связь, 1990. – 544 с.
9. Коваленко І. І. Вступ до системного аналізу: навчальний посібник / І. І. Коваленко, П. І. Бідюк, О. П. Гожий. – Миколаїв: МДГУ ім. Петра Могили, 2004. – 148 с.
10. Мосов С. П. Інтелектуальна безпека як складова національної безпеки України: реалії сьогодення / С. П. Мосов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: nationalecurity.org.ua/.../kruglijj-stil-19-02-2013-derzhavna-politika-zabe...
11. Нижник Н. Р. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку): навч. посібник / Н. Р. Нижник, Г. П. Ситник, В. Т. Білоус; за заг. ред. П. В. Мельника, Н. Р. Нижник. – Ірпінь, 2000. – 304 с.
12. Онишко С. В. Механізм фінансового забезпечення інноваційного розвитку економіки України: дис. на здобуття наук ступеня. докт. екон. наук: спец. 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит / С. В. Онишко. – К., 2004. – 448 с.
13. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Методология забезпечення: монографія / Г. А. Пастернак-Таранушенко. – К.: Київський економічний інститут менеджменту, 2003. – 320 с.
14. Пирумов В. С. Некоторые аспекты методологии и исследования проблем национальной безопасности России в современных условиях / В. С. Пирумов // Геополитика и безопасность. – 1993. – № 1. – С. 7–17.
15. Ревак І. О. Механізм забезпечення фінансової безпеки України: теоретичний аспект / І. О. Ревак // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна. Збірник наук. праць. – 2009. – Вип. 2. – С. 238-247.
16. Садовский В. Н. Методологические проблемы исследования объектов, представляющих собой системы / В. Н. Садовский // Социология в СССР. – Т. I. – М., 1965.
17. Холл А. Д., Фейджин Р. Е. Определение понятия системы / А. Д. Холл, Р. Е. Фейджин // Исследования по общей теории систем: сборник переводов с польского и английского. – М.: Прогресс, 1969. – С. 252–286.

Ревак П. А. Системно-структурный подход к формированию системы экономической безопасности государства.

Проанализированы научные подходы к толкованию сущности понятия «система», представлена структурно-функциональная характеристика алгоритма построения системы, определены главные задачи и функции системы безопасности.

Раскрыта сущность системы экономической безопасности государства, исходя из системно-структурного подхода, охарактеризованы ее глав-

ные элементы. Привлечено внимание к проблеме эффективности функционирования механизма гарантирования экономической безопасности. Обоснованы ключевые шаги по соблюдению целостности системы безопасности и обеспечению эффективного ее функционирования.

Ключевые слова: система, система экономической безопасности, объекты безопасности, субъекты безопасности, механизм обеспечения экономической безопасности.

Revak I. O. System-structural approach to state's economic safety system forming.

The article analyses scientific approaches to interpreting the sense of «system» notion. Structural-functional characteristics of building system algorithm and main tasks and functions of economic safety system are presented. The system of economic safety can be treated in two ways: as a subsystem functioning within the system of national safety and creating a certain order with the help of other safety types or as a combination of interconnected and interrelated elements which due to synchronized actions can contract the threats and guarantee safe development of national economy.

The sense of state's economic safety system is shown according to system-structural approach. The basic system's elements such as safety object, safety subject and mechanisms of economic safety guaranteeing are revealed. The object of the safety can be everything under the threat of inner and/or outer character. The subjects of the safety can be certain citizens, enterprises, organizations, establishments and a state in the form of authorized legislative, executive and judicial power bodies.

It is grounded that mechanism of economic safety guaranteeing presented with methods, means and functions takes the central place in the state's economic safety system. This very mechanism is an inserted device of multifunctional purpose and at the same time a complex of steps within state's economic interests with the help of which the subjects of safety guarantee safe situation and development of all objects of safety.

Key steps to preserve the integrity of economic safety system and guarantee its effective functioning are suggested. They include estimation of threats to state's economic safety and possible losses in case of their realization (constant monitoring of inner and outer environment); analysis and estimation of current state of economic system (calculations characterizing certain type of economic safety, their economic interpretation and comparison with threshold or standard meanings); carrying out and periodical review of limit indexes (every two or three years); analysis and estimation of deviation of factual economic safety indexes in order to control the change dynamics and determine the tendency(positive or negative); calculation of integral index of economic safety level; carrying out and realization of steps concerning economic safety guaranteeing.

Key words: system, economic safety system, objects of safety, subjects of safety, mechanism of economic safety guaranteeing.

Стаття надійшла 24 квітня 2014 р.